

ครอบครัวฟิลิปปินส์ : ลักษณะและการจัดการ

(FILIPINO FAMILY :
ITS CHARACTERISTICS AND MANAGEMENT)

สิริชัย วัชรโรจน์

“ครอบครัว” เป็นสถาบันทางสังคมที่เล็กที่สุด แต่มีความสำคัญมากที่สุด ความสัมพันธ์ที่ผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้นของสมาชิกในครอบครัว มีผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อโครงการหรือแผนพัฒนาทางสังคมต่างๆ อยู่มาก ความจริง “ครอบครัว” น่าจะเป็นกระจกที่ส่องให้เห็นสังคมนั้นๆ มากกว่าที่จะถือว่า “สังคม” เป็นตัวชี้ให้เข้าใจถึงสภาพของครอบครัวของสังคม ด้วยเหตุนี้ การศึกษาเพื่อให้เข้าใจระบบและกลไกของครอบครัวจึงมีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการศึกษาให้เข้าใจถึงโครงสร้างพื้นฐานของสังคมนั้นๆ

ประเทศฟิลิปปินส์เป็นชาติเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีประวัติการสร้างชาติผิดแผกไปจากประเทศอื่นในย่านนี้ กล่าวคือ เคยตกเป็นเมืองขึ้นของชาติมหาอำนาจต่างๆ หลายครั้ง ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ประเทศสเปนครอบครองอาณานิคมมานานที่สุด คือเกือบ 400 ปี (27 เมษายน พ.ศ. 2108-12 มิถุนายน 2441)¹ เคยอยู่ในอาณัติของสหรัฐอเมริกาประมาณ 50 ปี (14 มกราคม 2442-4 กรกฎาคม 2489)² นอกจากนี้ยังถูกยึดครองโดย อังกฤษ ญี่ปุ่น จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมของประเทศเหล่านี้ จึงมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของฟิลิปปินส์อยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัฒนธรรมของสเปนและอเมริกัน ปัจจุบันวัฒนธรรมตลอดจนประเพณีต่างๆ ของฟิลิปปินส์ จึงออกมาในรูปของการผสมผสานทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นของตนเองและของตะวันตก (Assimilation)³ วัฒนธรรมของชาวตะวันตกดูเหมือนจะมีมากกว่า อาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่ง

ว่าฟิลิปปินส์เป็น “ฝรั่งตะวันออก” ชาติเดียวที่มีวัฒนธรรมค่อนข้างจะแตกต่างไปจากชาติต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แบบเครือญาติของฟิลิปปินส์

แบบแผนของความสัมพันธ์ของบุคคลที่เป็นผลเกี่ยวกับข้อเท็จจริงของการเกิดและการแต่งงานเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการศึกษาเรื่องของระบบเครือญาติ ในประเทศฟิลิปปินส์คือระบบเครือญาติของสาย (Bilateral kinship system) นั่นคือ ยอมรับเครือญาติทั้งทางฝ่ายของพ่อและแม่ และความผูกพันซึ่งจะมีความแน่นแฟ้นเพียงใดก็มีได้มีกฎเกณฑ์ตายตัวหรือขึ้นอยู่กับความเกี่ยวข้องของใกล้ชิดในระบบเครือญาติ ญาติห่าง ๆ อาจมีความใกล้ชิดสนิทสนมมาก และญาติที่ใกล้ชิดอาจจะมีความสัมพันธ์ที่ห่างเหินก็ได้

ถ้าจะมองให้ละเอียดเข้าไปอีกก็จะพบว่าระบบเครือญาติสองสายนี้อยู่ในรูปแบบ “ครอบครัวเดิม” (Family of orientation) หรือ “ครอบครัวขยาย” (Extended family) ซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ พี่ น้อง ญาติและ “ครอบครัวใหม่” (Family of Procreation) หรือ “ครอบครัวเดี่ยว” (Nuclear Family) เกิดจากการแต่งงานของกลุ่มสาวซึ่งประกอบด้วย สามี ภรรยา และลูก

ถ้าพิจารณาถึงความสัมพันธ์ภายในครอบครัวยังทำให้มองเห็นโครงสร้างและหน้าที่ที่จัดสรรกันส่วนในหมู่สมาชิกภายในครอบครัวได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งจะพิจารณาในตอนต่อไป

โครงสร้างและหน้าที่ของครอบครัวฟิลิปปินส์

ในการศึกษาวิเคราะห์ถึงครอบครัวฟิลิปปินส์ Castillo⁴ พบว่า ลักษณะโครงสร้างของครอบครัวของภาคต่างๆ ของประเทศเป็นแบบครัวเรือนเดี่ยว (Nuclear household) มากกว่าครัวเรือนขยาย (Extended household) ยกเว้นการศึกษาของ Esiao⁵ ซึ่งศึกษาวัฏจักรของการพัฒนาครัวเรือนฟิลิปปินส์ในแหล่งเมือง พบว่า ครัวเรือนในเมือง

มีลักษณะโครงสร้างของครอบครัวเป็นแบบขยายมากกว่าครัวเรือนเดี่ยว และขนาดของครัวเรือนเฉลี่ยแล้วจะมีผู้คนอาศัยอยู่ตั้งแต่ 5—7 คน

จากการสำรวจของมหาวิทยาลัยฟิลิปปินส์ ในปี พ.ศ. 2516 ซึ่งเป็นการสำรวจระดับประเทศพบว่า (ตารางที่ 1) แบบของครอบครัวในประเทศฟิลิปปินส์เป็นชนิด ครัวเรือนเดี่ยว (Nuclear household) ถึงร้อยละ 72 ถ้าเปรียบเทียบกับลักษณะชนบทกับเมืองแล้ว จะพบว่าครัวเรือนเดี่ยวในชนบทมีมากถึงร้อยละ 77 ของจำนวนครอบครัวในเขตชนบททั้งหมด ซึ่งมีมากกว่าครัวเรือนเดี่ยวที่มีอยู่ในเขตเมือง ซึ่งมีร้อยละ 60 นอกนั้นเป็นครอบครัวแบบขยาย (Extended household) ซึ่งแบ่งเป็นครอบครัวขยายในแนวตั้ง (Extended Vertically) นั่นคือ สมาชิกของครอบครัวมีทั้งคนรุ่นหนุ่มและแก่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน ครอบครัวขยายในแนวนอน (Extended Horizontally) คือสมาชิกระดับเดียวกัน และครอบครัวขยายในแนวตั้งและแนวนอน เป็นที่น่าสังเกตว่าในเขตชนบทของฟิลิปปินส์มีรูปแบบของครอบครัวขยายน้อยกว่าในเขตเมือง นั่นคือ เป็นครอบครัวขยายในแนวตั้งเพียงร้อยละประมาณ 18 ในขณะที่เขตเมืองมีร้อยละ 25.4 โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวขยายในแนวนอนในเขตเมืองมีร้อยละ 9 ยิ่งในเมืองหลวงมีแนวโน้มสูงถึงร้อยละ 11 ในเขตชนบทมีเพียงร้อยละ 2.9 หรือในครอบครัวแบบผสมเขตชนบทมีร้อยละ 2 ในเขตเมืองมีมากกว่า ซึ่งมีร้อยละ 5

จำนวนครอบครัวในครัวเรือนส่วนใหญ่มักจะเป็นแบบครอบครัวเดี่ยวและลักษณะดังกล่าวจะมีมากในเขตชนบท ซึ่งมีถึงร้อยละ 89.1 ในมนิลาแนวโน้มที่จะเป็นครอบครัวขยายมากขึ้น ในแง่ความสัมพันธ์เกี่ยวกับของสมาชิกในครอบครัวกับหัวหน้าครัวเรือนมีถึงร้อยละ 92.1 นั่นคือ เป็นสามีร้อยละ 34.4 เป็นภรรยาร้อยละ 28.8 เป็นลูกชายร้อยละ 15.7 และร้อยละ 15.7 เป็นลูกสาว นอกเหนือจากนี้ มีเพียงร้อยละ 5.5 ที่สมาชิกของครอบครัวเป็นญาติหรือคนอื่นซึ่งได้แก่ ยาย พ่อ แม่ พี่ชาย พี่สาว หลาน หลาน หรือน้องสะใภ้ และอาของหัวหน้าครอบครัวมีเพียงร้อยละ 2.4 ไม่มีความเกี่ยวข้องกับหัวหน้าครอบครัวเลยได้แก่คนใช้

ในค่านที่อยู่อาศัยหรือความหนาแน่นของห้องหับภายในเรือนค่อนข้างจะสูง จากตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่า ในชนบทที่อยู่อาศัยของสมาชิกในครอบครัวมีขนาดเล็กและมีห้องหับจำนวนจำกัด ส่วนใหญ่มีเพียงห้องเดียวหรือสองห้องประมาณร้อยละ 61 ในเขตเมืองและกรุงเทพมหานครจะมีห้องสำหรับสมาชิกครอบครัวมากกว่า เช่น มีบ้านที่มีห้อง 3 ถึง 4 ห้อง ถึงร้อยละ 58 และ 64 ตามลำดับ อาจกล่าวได้โดยทั่วไปว่าครอบครัวฟิลิปปินส์เป็นแบบครัวเรือนเดี่ยวประกอบด้วย สามี ภรรยา และลูก ที่ยังมีได้แต่งงาน ครอบครัวขยายซึ่งเป็นลักษณะโดยทั่วไปของครอบครัวชาวตะวันตกซึ่งมีเพียงส่วนน้อยในประเทศนี้ อย่างไรก็ตามแนวโน้มที่เขตเมืองจะมีลักษณะครอบครัวขยายเพิ่มมากขึ้นกว่าในเขตชนบทอันเป็นผลสะท้อนจากความเจริญก้าวหน้าขึ้นเป็นเมือง (Urbanization) ที่มีผลกระทบโดยตรงต่อโครงสร้างของครัวเรือนฟิลิปปินส์อาจอธิบายได้ว่า เนื่องจากครอบครัวที่อยู่ในเขตเมืองมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าญาติพี่น้องในชนบท และญาติเหล่านั้นจึงมักจะมาหาหรือขอความช่วยเหลือจากญาติของคนที่มีฐานะและโอกาสดีกว่า อีกประการหนึ่งเกิดจากการที่ครอบครัวในเขตชนบทต้องการไปศึกษาเล่าเรียนหรือหางานทำในเมืองจึงต้องไปอาศัยญาติของตนที่อยู่ในเขตเมืองอยู่แล้ว อันเป็นเหตุทำให้ครอบครัวในเขตเมืองมีลักษณะโครงสร้างเป็นแบบขยายมากกว่าในเขตชนบท Eslao ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับชุมชนเมืองที่เขตมาลาเต (Malate) ในเมืองมนิลา ก็พบว่า จะมีทั้งญาติและไม่ใช่ญาติในชนบทไปอยู่ร่วมกับญาติพี่น้องที่มีที่ทางในเมือง ทั้งนี้เพราะค่าครองชีพในเมืองสูงและบ้านเช่าก็แพง ในกรณีที่อยู่ชั่วคราว ผู้อาศัยอาจจะอยู่โดยไม่ต้องเสียค่าเช่าซึ่งในขณะเดียวกันเจ้าของบ้านก็ถือเป็นภาระหน้าที่ที่จะต้องช่วยญาติของตนอยู่แล้ว แต่ถ้าอยู่ค่อนข้างนานก็อาจจะเสียบ้างเล็กน้อยตามแต่กรณี ในหมู่ที่ไม่ใช่ญาติก็อาจจะใช้ ข้าว ผัก หรือผลิตภัณฑ์ทางเกษตรหรือสิ่งของอื่นเป็นค่าตอบแทน ผลดีประการหนึ่งสำหรับเจ้าของบ้านก็คือ มีพี่เลี้ยงที่จะคอยดูแลบ้านหรือลูกน้อยของตนในกรณีที่ผู้มาอยู่ยังหางานทำไม่ได้ จะเห็นได้ว่าภาระความรับผิดชอบภายในครอบครัวขยายมิได้ตกอยู่แก่ครอบครัวเดี่ยวหรือเจ้าของบ้านแต่ฝ่ายเดียวแต่เป็นผลจากการจัดการที่มีผลประโยชน์ร่วมทั้งสองฝ่าย

ตารางที่ ๑ โครงสร้างของครัวเรือน จำนวนสมาชิก และจำนวนห้องจำแนกตามเขตเมือง
และชนบท

รายการ	ทั่ว ประเทศ	เขต เมือง	เขต ชนบท	มิลิลา
1. แบบของครอบครัว				
ก. ครอบครัวเดี่ยว	27.0	60.3	77.0	59.1
ข. ครอบครัวขยายในแนวตั้ง	20.3	25.4	18.1	24.2
ค. ครอบครัวขยายในแนวนอน	4.6	8.7	2.9	10.5
ง. ครอบครัวขยายทั้งในแนวตั้งและนอน	3.1	5.6	2.0	6.2
2. จำนวนครอบครัวในครัวเรือน				
ก. หนึ่งครอบครัว	87.1	82.1	89.9	81.9
ข. สองครอบครัว	11.4	15.3	9.7	15.0
ค. สามครอบครัวขึ้นไป	1.5	2.5	1.1	3.1
3. จำนวนห้อง				
ก. หนึ่งห้อง	27.2	18.3	31.1	9.1
ข. สองห้อง	28.3	23.6	30.3	27.0
ค. สามห้อง	23.3	25.5	22.4	28.6
ง. สี่ห้อง	20.8	32.5	15.8	34.9
จ. ไม่ตอบ	0.3	0.3	0.4	0.3

คัดแปลงจาก - The 1973 National Demographic Survey, the Population Institute,
of the Philippines.

ตารางที่ 2 ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า จำนวนร้อยละของครอบครัวขยายจะ
เพิ่มขึ้นถ้ารายได้การศึกษา และระดับของอาชีพสูงขึ้น คือถ้าระดับรายได้ต่อหัวต่อปีของ

ครัวเรือนสูง จะมีรูปแบบของการจัดครอบครัวแบบขยายสูงขึ้นหรือ ประมาณร้อยละ 29 ถ้ารายได้คือหัวต่อปีต่ำ แบบครอบครัวขยายต่ำไปด้วยมีเพียงร้อยละ 13.4 และจำนวนร้อยละของครอบครัวแบบขยายจะเป็นปฏิภาคโดยตรงกับระดับการศึกษาและอาชีพของครัวเรือนผู้ที่มามีอาชีพระดับสูง เช่น ผู้จัดการ หรือทำงานใช้ความคิดว่า โอกาสที่จะเป็นครอบครัวแบบขยายมีมากกว่า คือร้อยละ 36.4 ผู้ที่มีอาชีพใช้แรงงานโดยตรง เช่นเกษตรกร ฯลฯ เป็นต้น หรือร้อยละ 13.2

เป็นที่น่าสังเกตว่า ครอบครัวที่จะมีคุณสมบัติดังกล่าว มักจะเป็นครอบครัวที่อยู่ในเขตเมืองเป็นส่วนใหญ่ เพราะโอกาสที่จะมีรายได้ การศึกษา และอาชีพค่อนข้างจะดีเยี่ยมมีอยู่ในเขตเมืองแทบทั้งสิ้น เหตุผลที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลญาติพี่น้องตลอดจนความรักพวกพ้อง (Nepotism) ของชาวฟิลิปปินส์มีค่อนข้างจะสูง ฉะนั้น ครอบครัวแบบขยายโดยเฉพาะในเขตเมืองจึงเกิดขึ้นด้วยเหตุผลดังกล่าว

วัฏจักรของครัวเรือนฟิลิปปินส์

ลักษณะหนึ่งของครอบครัวฟิลิปปินส์ก็คือ มีการเปลี่ยนแปลงตามขั้นตอนตามวัฏจักร ทำให้มีขนาดและองค์ประกอบแตกต่างกันไปตามรายได้ รายจ่ายและแบบแผนของการจัดการในเรื่องแรงงานภายในครอบครัว กระบวนการพัฒนาครอบครัวก็ไม่แน่นอน บางครอบครัวอาจจะมีหลักการที่เคร่งครัดในบางเรื่องบางอย่าง เช่น การโภชนาการ การวางแผนครอบครัว การศึกษา หรือกิจกรรมสำหรับเยาวชน แต่บางครอบครัวก็ไม่ถือว่าโครงการจำเพาะนั้น ๆ เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องปฏิบัติเสมอไป ตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่า อัตราส่วนของครัวเรือนขยายเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 15 ของหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ 34 ปี หรือน้อยกว่าเป็นร้อยละ 40 ของหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป ในด้านสมาชิกของครัวเรือน ปรากฏว่าผู้ที่มีอายุน้อยจะมีมากในครัวเรือนเดี่ยว หรือร้อยละ 81 และจะมีจำนวนน้อยลงเมื่อมีอายุมากขึ้น คือร้อยละ 46 ในขณะที่เดียวกัน ผู้มีอายุสูงขึ้นแนวโน้มที่จะอยู่ในครอบครัวขยายมากขึ้น คือร้อยละ 54 จึงอาจกล่าวได้ว่าอายุของสมาชิกในครัวเรือนของฟิลิปปินส์ นั่นคือ สมาชิกที่มีอายุสูงขึ้นจะมีแนวโน้มที่จะอยู่ในครัวเรือนแบบขยายมากกว่าอยู่ในครัวเรือนเดี่ยว

ตารางที่ 2 จำนวนร้อยละของความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบของครัวเรือน รายได้ การศึกษา และอาชีพจากการสัมภาษณ์ประชากรแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2511*

แบบของ ครัวเรือน	ก. รายได้ (ต่อหัวต่อปีของครัวเรือน) (เปโซ)**			
	100	100 - 299	300 - 599	600
เดี่ยว	86.6	83.1	77.1	71.1
ขยาย	13.4	16.9	22.9	28.9
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
ข. การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน				
	ไม่เคยเรียน	ประถมศึกษา	มัธยมศึกษา	วิทยาลัยหรือเทียบเท่า
เดี่ยว	79.0	82.0	78.7	69.9
ขยาย	21.0	17.8	21.3	30.1
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0
ค. อาชีพของหัวหน้าครอบครัว				
	ระดับ บริหาร	ต่ำกว่างาน บริหาร	อาชีพที่ไม่ใช่ การเกษตร***	การเกษตร***
เดี่ยว	63.6	74.4	77.9	86.8
ขยาย	36.4	25.6	22.1	13.2
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0

* ดัดแปลงจาก : Alice C. Lim, "Comparative Study of Nuclear and Extended Households in the Organization of Demographic Associations (ODA) Conference, Manila, December 18-22, 1972.

** หนึ่งเปโซ ประมาณ 2.78 บาท

*** เช่น เสมียน ผู้ขายสินค้า ช่างฝีมือ

**** รวมถึงเกษตรกรที่เช่าที่ทำการและหรือใช้แรงงาน

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนร้อยละของความสัมพันธ์ ในแบบของครัวเรือนกับอายุของสมาชิกและหัวหน้าครัวเรือน ปี พ.ศ. 2511 จากการสำมะโนประชากรแห่งชาติ

แบบของ ครัวเรือน	ก. อายุของสมาชิกในครัวเรือน						รวม
	0-4	5-14	15-24	25-44	45-64	65	
เดี่ยว	17.0	81.9	71.3	77.4	70.9	45.7	247,356
ขยาย	19.0	18.1	28.7	22.6	29.1	54.3	75,252
รวมร้อยละ	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	
รวมยอด	50,596	98,120	60,648	69,884	34,796	8,564	322,608

	ข. อายุของหัวหน้าครัวเรือน				รวม
	10-34	35-49	50-64	65	
เดี่ยว	85.4	85.3	72.8	60.1	42,200
ขยาย	14.6	14.7	27.2	39.9	10,552
รวมร้อยละ	100.0	100.0	100.0	100.0	
ยอดรวม	13,788	21,124	13,204	4,636	52,752

ตัดแปลงจาก— Alice C. Lim, "Comparative Study on Nuclear and Extended Households in the Philippines (Prepared for the Organization of Demographic Associations (ODA) Conference, Manila, December 18-22, 1972.

อาจอธิบายได้ว่า ในระยะเริ่มแรกของชีวิตครอบครัวฟิลิปปินส์ ภาวะในความรับผิดชอบของพ่อแม่มีจำกัด ที่สำคัญคือขาดปัจจัยที่จะตั้งสมาชิกให้อยู่ในครอบครัวได้โดยตลอด แต่ลูกๆ และญาติพี่น้องก็ยังเป็นความหวังของพ่อแม่ในอันที่จะยึดเป็น

ที่พึงพิงเมื่อยามแก่ตัวลง ครัวเรือนขยายจึงมีจำนวนเพิ่มขึ้นด้วยเหตุที่ลูกหลานต้องการดูแลบุพการีที่มีอายุมากขึ้นในขณะที่ตนได้สร้างเสริมฐานะของครอบครัวให้มั่นคงพอสมควร

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า วัฏจักรของครัวเรือนฟิลิปปินส์เริ่มจากครัวเรือนเดี่ยวแล้วค่อย ๆ เจริญเติบโตเป็นครัวเรือนขยาย บางครั้งก็จะวกกลับไปเป็นครัวเรือนเดี่ยวแล้วกลับมาเป็นครัวเรือนขยายอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้นตอนที่ Castillo⁸ ได้กำหนดได้ตั้ง

ชั้นที่ 1 ครัวเรือนแรก (แบบเดี่ยวหรือขยาย)

- (1) คู่สมรสใหม่ ก. และ ข. ตั้งครอบครัวของตนเองหรือ
- (2) ก. และ ข. ซึ่งเพิ่งแต่งงานใหม่อยู่กับพ่อของฝ่าย ก หรือ ฝ่าย ข

ชั้นที่ 2 การขยายตัวของครัวเรือนเดี่ยวและหรือการเป็นอิสระจากครัวเรือนเดิมที่ตนอาศัยอยู่

- (1) ครอบครัวของ ก และ ข ขยายใหญ่ขึ้นเนื่องจากมีสมาชิกคือลูกเพิ่มขึ้น หรือ
- (2) ก และ ข แยกตัวออกจากพ่อแม่ที่ตนอาศัยอยู่ โดยการตั้งครัวเรือนใหม่และเริ่มชีวิตครอบครัวของตนเอง

ชั้นที่ 3 การขยายและหดตัวของครัวเรือน (แบบเดี่ยวหรือขยาย) ลูกบางคนของ ก และ ข เริ่มจากครอบครัวไป อาจเป็นเพราะ แต่งงาน ทำงานนอกบ้าน ฯลฯ แต่ในขณะเดียวกัน ก และ ข ยังสามารถอยู่ในครัวเรือนของ ก และ ข ชั่วคราวเท่านั้น

ชั้นที่ 4 ครัวเรือนเล็กกลาง (แบบเดี่ยว) มีเพียงลูก ๆ ของ ก และ ข ที่ยังไม่แต่งงานอยู่ด้วย

ชั้นที่ 5 ครอบครัวเล็กกลางหรือขยายใหม่ (แบบเดี่ยวหรือขยาย)

- (1) ก และ ข อยู่ตามลำพัง
- (2) ก และ ข อาศัยอยู่กับลูกคนโต
- (3) ลูกบางคนอาศัยอยู่กับ ก และ ข
- (4) หลาน ๆ หรือญาติอาจอยู่กับ ก และ ข

ทัศนคติต่อการจัดระเบียบ ความผูกพัน และการอบรมเด็กในครอบครัว

จากการศึกษาของ Castillo ถึงความเห็นของหัวหน้าครัวเรือนต่อการจัดการเรื่องที่อยู่อาศัยของลูกที่จะแต่งงาน พบว่าร้อยละ 80 ต้องการให้คู่สมรสตั้งครอบครัวของตนเอง ร้อยละ 3 เห็นว่าคู่สมรสควรอยู่กับพ่อหรือแม่ของตน ร้อยละ 10 มีความเห็นตามวิธีอื่น ๆ ตามแต่คู่สมรสจะเลือกเอง มีเพียงร้อยละ 1 บอกว่าคู่สมรสควรอยู่กับพ่อตาและแม่ยาย ในด้านความต้องการที่จะอยู่กับลูกที่แต่งงานหรือโสดตอนที่มีอายุมากขึ้น พบว่าร้อยละ 80 ของหัวหน้าครัวเรือนอยากอยู่กับลูกที่ยังไม่แต่งงาน ร้อยละ 65 ไม่อยากอยู่กับลูกที่แต่งงานแล้ว มีเพียงร้อยละ 19 ที่อยากอยู่ด้วย (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 ความต้องการของหัวหน้าครัวเรือนที่จะอยู่กับลูกที่แต่งงานหรือโสด เมื่อมีอายุมากขึ้นใน 8 หมู่บ้าน จังหวัดลากูนา ปี พ. ศ. 2511

ทัศนคติ	อยู่กับลูกที่แต่งงาน (ร้อยละ)	อยู่กับลูกที่เป็นโสด (ร้อยละ)
อยู่	19	80
ไม่อยู่	65	10
ไม่แน่	6	1
ไม่ตอบ	10	9
รวมร้อยละ	100	100
จำนวน	674	668

ที่มา — Beyond Manila : Philippines Rural Problems in Perspective," by Celia T. Castillo, U.P. at Los Banos, College, Laguna, Philippines. December 1977. p. 402

ในด้านการให้และรับความช่วยเหลือพบว่า ส่วนใหญ่ครอบครัวเดี่ยวจะให้และรับความช่วยเหลือจากญาติที่อยู่นอกบ้านของตนคือร้อยละ 63 ร้อยละ 1 ไม่ให้และรับความช่วยเหลือจากญาติสำหรับครอบครัวขยาย มีเพียงร้อยละ 8 ที่ให้และรับความช่วยเหลือจากญาตินอกบ้าน (ตารางที่ 5)

**ตารางที่ 5 การรับและให้ความช่วยเหลือแก่ครอบครัวในหมู่บ้าน 8 แห่งของจังหวัด
ลากูน่าฟิลิปปินส์ พ.ศ. 2511**

การจัดระเบียบความช่วยเหลือในครัวเรือน	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
1 ครอบครัวเดี่ยว—ไม่มีญาติอาศัยในหมู่บ้านเดียวกัน	91	23
2 ครอบครัวเดี่ยว—ไม่ให้และไม่รับความช่วยเหลือจากญาติ	2	1
3 ครอบครัวเดี่ยว—ให้แต่ไม่รับความช่วยเหลือจากญาติ	1	—
4 ครอบครัวเดี่ยว—รับแต่ไม่ให้ความช่วยเหลือจากญาติ	1	—
5 ครอบครัวเดี่ยว—ทั้งให้และรับความช่วยเหลือจากญาติ	252	63
6 ครอบครัวขยาย—ไม่มีญาติอาศัยในหมู่บ้านเดียวกัน	6	2
7 ครอบครัวขยาย—ทั้งให้และรับความช่วยเหลือจากญาติ	31	8
ไม่ตอบ	41	3
รวม	398	100

ตัดแปลงจาก — "Beyond Manila : Philippines Rural Problems in Perspective" by
Celia T. Castillo U.P. at Los Banos, College, Laguna, Philippines
Dec. 1977. p. 418

การช่วยเหลือดังกล่าว มีลักษณะเช่นเดียวกับ "ครอบครัวขยายเชิงประยุกต์ (Modified Extended Family) ในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งให้ความสงเคราะห์ต่อเนื่องแก่ครอบครัวเดี่ยวในเรื่องของความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual aid) การเยี่ยมเยียน

(Pattern of visiting) ตลอดจนความผูกพันเชิงสังคมจิตวิทยา (Socio – psychological ties)⁹

ในด้านการช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัวหรือญาติตลอดจนคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติ Duldulao¹⁰ ซึ่งศึกษาในเรื่องโอกาสที่ชาวไร่เลื่อนลอย (Shifting farmer-cultivators) จะช่วยเหลือบุคคลต่างๆ ที่ต้องการความช่วยเหลือในขณะที่ตนเองก็พร้อมที่จะช่วย พบว่าในจำนวนชาวไร่ 186 คน ตอบว่าจะช่วยเหลือลูกของตนเองก่อนเป็นอันดับแรก หรือความถี่ 165 อันดับรองลงไปตามลำดับได้แก่ช่วยญาติที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน มีความถี่ 111 ช่วยญาติใกล้ชิดที่อยู่ในหมู่บ้านอื่น มีความถี่ 59 ช่วยเพื่อนบ้านที่ไม่ใช่ญาติหรือเพื่อน ความถี่ 41 ช่วยเพื่อนที่ไม่ใช่เพื่อนบ้าน ความถี่ 38 ช่วยคนในหมู่บ้านที่ไม่ใช่เพื่อนบ้าน ความถี่ 38 และช่วยคนในเมืองเดียวกัน ความถี่ 28

การอบรมและให้การศึกษาแก่เด็ก ถือเป็นเรื่องสำคัญมาก ในครอบครัวฟิลิปปินส์พ่อแม่จะสอนเด็กให้มีบุคลิกเป็นไปตามค่านิยมและปทัสถานในครอบครัว กระบวนการอบรมสั่งสอน (socialization process) จึงมุ่งผลสำเร็จในทางนี้ มิฉะนั้นเด็กจะไม่เกิดการพัฒนาหรือเกิดความสำนึกผิด ถ้าเราจะทำสิ่งใดๆ ที่ผิดไปจากปทัสถานของครอบครัว เช่น เกิดความรู้สึกผิดเมื่อละเลยต่อผู้สูงอายุ ฯลฯ เป็นต้น การอบรมให้เด็กมีความประพฤติดี เชื่อฟังและเคารพผู้ใหญ่ถือเป็นลักษณะเด่นในการอบรมสั่งสอน ในทางปฏิบัติพ่อแม่มักจะแบ่งเด็กของตนออกเป็นสองพวก เช่น ลูกที่ฉลาดและไม่ฉลาด ถ้าใครอยู่ในพวกแรกก็จะส่งเสริมให้ได้รับการศึกษาสูงๆ ทั้งนี้เพราะเขาถือว่าการศึกษาเป็นการลงทุนทางเศรษฐกิจที่สำคัญยิ่ง ถ้าลูกมีการศึกษาดี มีความประพฤติเรียบร้อย ก็จะได้รับคำชมเชยกย่อง หรือให้รางวัล เช่น เงิน หรือสิ่งของ ในทางตรงกันข้ามถ้าลูกคนไหนซน ไม่เชื่อฟังคำสอนของผู้ใหญ่ก็จะถูกทำโทษ เช่น ตู๋ ตี หยิก ฯลฯ จะมีข้อยกเว้นก็ต่อเมื่อเด็กเจ็บป่วย หรือเล็กเกินกว่าที่จะรู้ความได้ ในกรณีที่มีลูกสาวที่ “ไม่ฉลาด” พ่อแม่ก็จะมอบหมายให้ทำงานบ้าน ถ้าเป็นลูกชายก็ให้ช่วยทำงานในไร่ นา นอกจากจะสอนให้ลูกเชื่อฟังแล้ว พ่อแม่มักรวมให้เด็กช่วยเหลือเมื่อแก่ตัวลงอีกด้วย สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ พ่อแม่ฟิลิปปินส์ส่งเสริมการศึกษาของลูกๆ อย่างทักเทียมกันและโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในทางเพศ ดังปรากฏในตารางที่ 6

ตารางที่ ๘ ทักษะคติในการอบรมสั่งสอนเด็กในจังหวัดลา구나

ทัศนคติ	ความเห็นเป็นร้อยละ		
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	ไม่ตอบ
1. ถ้าท่านได้ยินข่าวว่า ลูกสาวไม่จำเป็นต้องให้การศึกษา มากเท่าลูกชายเพราะลูกสาวจะต้องแต่งงานและอยู่ กับบ้าน ค้ายเหตุนี้การศึกษาของลูกสาวจึงไม่เกิดประ โยชน์แต่อย่างไร	22.0	77.0	1.0
2. ท่านคิดว่าเด็ก ๆ ควรเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อแก่ตัวลงหรือไม่	89.0	10.0	1.0
3. ควรหรือที่พ่อแม่จะเป็นผู้หาคู่ให้กับเด็กของตน	27.0	72.0	1.0
4. มีสองครอบครัวคุยกันถึงเรื่องลูก ๆ ของเขา ท่านคิดว่า ความคิดของคนใดดีกว่า			
ก. ควรเปิดโอกาสให้เด็ก ๆ ที่จะมีความคิดโดยอิสระแม้ว่า ความคิดนั้นจะแตกต่างไปจากพ่อแม่ของเขา	37.0	—	1.0
ข. เด็ก ๆ ควรได้รับการอบรมสั่งสอนให้คิดตามแบบ อย่างพ่อแม่	62.0	—	—
5. ท่านคิดว่าคนใดเป็นเด็กดี			
ก. คนที่มีความซื่อสัตย์และเปิดเผยแต่ไม่จำเป็นต้อง เห็นพ้องกับพ่อแม่เสมอไป	28.0	—	1.0
ข. คนที่ปฏิบัติตามแบบอย่างของพ่อแม่เสมอ	71.0	—	—
6. ข้อความใดที่ท่านเห็นด้วย			
ก. เยาวชนควรเชื่อฟังและนับถือผู้ที่มีอายุมากในหมู่บ้าน เพื่อจะให้เกิดความรู้	47.0	—	—
ข. เยาวชนควรแสดงออกถึงความคิดเห็นของตนเอง แม้ว่าจะขัดกับความเชื่อของคนแก่เพื่อว่า จะทำให้เกิดความคิดที่ดี	52.0	—	1.0

ที่มา—“An Evaluation Research of the Philippines Rural Reconstruction Movements, Barrio Development Program in Laguna” by Paul Meijs, Asian Social Institute, Manila, Philippines, 1973

ในด้านการแบ่งงานภายในครอบครัว คนฟิลิปปินส์ต่างก็มีทัศนคติไปในแนวเดียวกัน จะแตกต่างกันบ้างในค่าน้ำหนักของความคิดเห็นในแต่ละเรื่อง ดังจะเห็นได้ชัดเจนในการศึกษาชาวนาที่จังหวัดบูkidโนนในภาคใต้ของฟิลิปปินส์ ซึ่งพบว่าร้อยละ 92 ถือเป็นหน้าที่ของลูก ๆ ที่ต้องทำงานในไร่นา และร้อยละ 91 เห็นว่า เมื่อเด็กช่วยทำงานแล้วควรให้เงินเพื่อใช้จ่ายเป็นค่าตอบแทน แต่ชาวนาร้อยละ 78 เห็นว่าเด็ก ๆ ควรช่วยงานครอบครัวและไม่สมควรให้ค่าจ้างเพราะเป็นสมาชิกของครอบครัวเดียวกัน ร้อยละ 66 เห็นว่า งานในไร่นาควรแจกจ่ายให้กับสมาชิกของครอบครัวซึ่งรวมทั้งญาติ ๆ ด้วย ชาวนาร้อยละ 87 และ 82 เห็นด้วยที่จะปรึกษาเรื่องสำคัญ ๆ เกี่ยวกับอาชีพของตนกับภรรยาและเด็ก ๆ ตามลำดับ ปรากฏตามตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ทัศนคติของชาวนาบูkidโนนที่มีต่อแรงงานภายในครอบครัว พ.ศ. 2515
(ชาวนาจำนวน 379 คน)

ทัศนคติ	เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย	
	(ร้อยละ)	
1. ไม่ควรให้ค่าจ้างแก่เด็ก ๆ ที่ช่วยงานภายในครอบครัว เพราะถือว่าเป็นสมาชิกของครอบครัวเดียวกัน	78	22
2. แรงงานในไร่ควรแจกจ่ายให้กับสมาชิกในครอบครัวและญาติ	66	34
3. การทำงานในไร่นาของเด็ก ๆ ถือเป็นหน้าที่อย่างหนึ่ง	92	8
4. ไม่ควรจ่ายค่าจ้างให้กับเด็กที่ทำงานในไร่นา	78	22
5. ควรจ่ายค่าตอบแทนเล็กน้อยแก่เด็กที่ทำงานในไร่นา	91	9
6. ชาวนาไม่ควรปรึกษาเรื่องสำคัญที่เกี่ยวกับการเกษตรกับภรรยา	13	87
7. ชาวนาไม่ควรปรึกษาเรื่องสำคัญที่เกี่ยวกับการเกษตรกับลูก	18	82

ที่มา -- "Development Scheme for Lowland Rice Farmers of Bukidnon : A Strategy of Change" by Leonardo A. Chua, Unpublished Ph. D. Dissertation U.P. at Los Banos, College, Laguna, Philippines. 1973.

แบบแผนของการตัดสินใจของครอบครัวฟิลิปปินส์

ได้มีการศึกษามากมายเกี่ยวกับการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของครอบครัวฟิลิปปินส์ และการศึกษาเหล่านี้ก็บ่งให้เห็นชัดว่า ภรรยาหรือผู้หญิงฟิลิปปินส์มีบทบาทในการนี้อย่างมากมาย นอกเหนือไปจากงานในครอบครัว ผู้หญิงฟิลิปปินส์ยังเป็นผู้ดำเนินการให้คำปรึกษาแนะนำและส่งเสริมสามีในด้านการบริหารและการจัดการอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในค่านาชีพทางเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนฟิลิปปินส์

ตารางที่ 8 การตัดสินใจเรื่องต่างๆ ของสามี ภรรยาและลูก ๆ ในการสอบถามครัวเรือน เกษตรกรจำนวน 290 คน ในหมู่บ้าน 6 แห่งของจังหวัดนอยวา เอชฮา พ.ศ. 2518

เรื่องที่ตัดสินใจ	ผู้ตัดสินใจในแต่ละเรื่อง (ร้อยละ)			
	สามี	ภรรยา	ลูก	ผู้อื่น
1. การกู้ยืมเงิน	85.0	37.6	3.3	2.1
2. การขอร้องให้เด็กอยู่บ้านแทนที่จะไปโรงเรียนในช่วงระยะเวลาที่ต้องทำนา	64.8	45.6	2.8	3.5
3. การขายข้าวเปลือก	78.8	46.0	2.8	1.7
4. หามอมเมื่อสมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วย	71.8	55.1	3.5	1.4
5. ค่าใช้จ่ายในการบริโภคและสิ่งอื่น	31.4	76.3	4.2	1.4
6. ค่าใช้จ่ายทางบ้านเครื่องนุ่งห่ม	24.7	86.8	1.7	1.4
7. การซื้อวิทยุ	52.3	50.2	7.7	1.7
8. การซื้อเครื่องตกแต่งบ้าน	28.6	84.7	7.3	2.8

ที่มา — "Production and Consumption Behavior of Farmer - Cultivator Households in Six Nueva Ecija Barrios" by Fermina T. Rivera, Unpublished Ph. D. Dissertation, U.P. at Los Banos, April, 1976.

โดยหลักการแล้ว จะเห็นได้ว่า ผู้หญิงฟิลิปปินส์มีการตัดสินใจเฉพาะกิจที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ในครอบครัว เช่น ค่าใช้จ่ายในเรื่องอาหารการกิน ร้อยละ 76 ค่าเสื้อผ้าของสมาชิกในครอบครัว ร้อยละ 87 ซื่อเครื่องตกแต่งภายในบ้าน ร้อยละ 85 ฯลฯ เป็นต้น ส่วนการตัดสินใจในเรื่องที่นอกเหนือไปจากกิจกรรมภายในครอบครัวมักจะเป็นหน้าที่ของฝ่ายชายหรือสามี เช่น การกู้ยืมเงิน ร้อยละ 79 และกิจกรรมนอกบ้านอื่นๆ ปรากฏตามตารางที่ 8

Imperial¹¹ ชี้ให้เห็นถึงเรื่องของการตัดสินใจที่กระทำโดยสามีภรรยาหรือทั้งสองฝ่าย ปรากฏว่า กิจกรรมที่มีการตัดสินใจร่วมกันแต่ฝ่ายหญิงค่อนข้างจะมีอิทธิพลมากกว่าคือเรื่องการเงิน เรื่องเกี่ยวกับลูก ส่วนกิจกรรมที่มีการตัดสินใจร่วมกันแต่ฝ่ายชายหรือสามีมักจะมีอิทธิพลเหนือกว่าฝ่ายหญิงอยู่บ้าง ก็คือเรื่องการประกอบอาชีพ เกษตรกรรม การทำมาหากินอื่นๆ และการคบเพื่อน ส่วนกิจกรรมที่ตัดสินใจโดยฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชายฝ่ายเดียวได้แก่ งานบ้านและที่อยู่อาศัยของครอบครัวตามลำดับ

อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติ การตัดสินใจที่เป็นของสามีไม่ว่าจะเป็นการซื้อปุ๋ย การขาย ผลผลิต การลงทุนอื่นๆ การซื้อควายและเครื่องมือเพื่อการเกษตร การกู้ยืมเงิน การใช้ข้าวพันธุ์ใหม่ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงวิธีการปลูกข้าว ล้วนแล้วแต่ต้องปรึกษารรยาเป็นอันดับแรกแทบทั้งสิ้น ที่จะไปปรึกษาผู้อื่น เช่นเจ้าของที่ดิน ผู้รู้วิทยากร หรือผู้เชี่ยวชาญต่างๆ นั้นมีน้อยมาก

สรุปแล้ว แบบแผนของการตัดสินใจในกิจกรรมทั้งในและนอกรครอบครัว ส่วนใหญ่จะอยู่ในอำนาจฝ่ายหญิงหรือภรรยา มากกว่าฝ่ายชายหรือสามี แม้ว่าการตัดสินใจในเรื่องนั้นๆ จะเป็นของฝ่ายชายฝ่ายหญิงก็มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ตลอดเวลาอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง

ในการนี้ สามารถจะวิเคราะห์ได้ว่า อาจเป็นเพราะชนบทรรมนิยมของชาวฟิลิปปินส์เป็นมาอย่างนั้นและตกทอดกันมาโดยตลอด ตามตำนานสร้างโลกและมนุษย์ของคนฟิลิปปินส์ มนุษย์คู่แรกที่สร้างโดยพระเจ้าคัปตัน (Kaptan) ที่ให้ปฏิสนธิในต้น

ไผ่นั้น แม้ว่าฝ่ายชาย (Sikalak) จะก้าวออกจากปล้องต้นไม้ก่อนฝ่ายหญิง (Sikabay) อันแสดงถึงความเป็นผู้นำ แต่ฝ่ายหญิงก็เป็นฝ่ายผูกเชือกเชิญให้ออกจากปล้องไม้ไผ่ก่อนคือผูกก่อนฝ่ายชาย ซึ่งแสดงถึงความมีอำนาจในการสั่งการ อีกประการหนึ่งในชีวิตประจำวันของครอบครัวฟิลิปปินส์ ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้ควบคุมการเงินทั้งหมดของครอบครัว รวบรวมรายได้ทั้งที่เป็นของสามีหรือสมาชิกอื่น ๆ แล้วจัดการแบ่งปันเงินนั้นเพื่อกิจการของครอบครัวทั้งหมด

สรุป

วัฒนธรรมของชาติตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งของสหรัฐอเมริกา มีอิทธิพลต่อสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนฟิลิปปินส์อย่างมาก สถาบันครอบครัวซึ่งเป็นระบบโครงสร้างขั้นมูลฐาน จึงถูกกระทบโดยตรงขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นสภาพของสังคมฟิลิปปินส์ในปัจจุบัน เอกลักษณะที่เด่นชัดของครอบครัวฟิลิปปินส์ได้แก่ การถือระบบเครือญาติทั้งสองสาย (Bilateral kinship system) ซึ่งจะเห็นได้ในแบบของครอบครัวที่เป็นทั้ง ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear family) และครอบครัวขยาย (Extended family) โดยทั่วไปในลักษณะโครงสร้างครอบครัวของฟิลิปปินส์เป็นแบบของครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวแบบขยายในเขตเมืองมีสถิติสูงกว่าในเขตชนบท เป็นเพราะความผูกพันในแง่ของความเป็นญาติ ความเป็นเพื่อนพ้อง (Nepotism) ตลอดจนความหวังพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมีค่อนข้างสูง จึงเป็นเหตุทำให้คนฟิลิปปินส์ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อสร้างฐานะอันจะเป็นที่พึ่งพิงของครอบครัวและเครือญาติตลอดจนเพื่อนฝูงที่ใกล้ชิด น่าจะอนุมานได้ว่าวัฏจักรครัวเรือนฟิลิปปินส์เกิดขึ้นด้วยเหตุผลดังกล่าว ครอบครัวฟิลิปปินส์จึงมีลักษณะเป็นครัวเรือนเดี่ยวในแง่ของที่ตั้งครอบครัว และมีลักษณะเป็นครัวเรือนขยายในแง่ของความผูกพันฉันท์พี่น้อง ลักษณะเด่นชัดดังกล่าวจึงปรากฏให้เห็นในรูปของการอบรมสั่งสอนลูก ความมีน้ำใจในการช่วยเหลือเกื้อกูลญาติมิตร ตลอดจนมาตรการการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกในครอบครัว

REFERENCES

- Agoncillo, Teodoro, et al. 1973. *History of the Filipino People*, R.P. Garcia Publishing Co., Quezon City, Philippines.
- Bertrand, Alvin L. 1967. *Basic Sociology : An Introduction to Theory and Method*, Meredith Publishing company.
- Castillo, Gelia T., 1977. *Beyond Manila : Philippine Rural Problems in Perspective*, U.P. at Los Banos College, Laguna, Philippines.
- , et al. 1968. *The Concepts of Nuclear and Extended Family : An Exploration of Empirical References*, in *International Journal of Comparative Sociology*, Vol. 9 No. 1
- Chua, Leonardo A. 1973. *Development Scheme for Lowland Rice Farmers of Bukidnon : Strategy of Change*, Unpublished Ph. D. Dissertation, U.P. at Los Banos, college, Laguna, Philippines.
- Duldulao, Anacleto C. 1975. *Kaingeros' Perceptions of an Attitudes Towards Forest Conservation in Mt. Makiling, Laguna, Philippines*, Unpublished Ph.D. Dissertation U.P. at Los Banos College, Laguna, Philippines.
- Eslao, Nena. 1966. *The Development Cycle of the Filipino Households in an Urban Setting*, Paper presented at the Third Annual Convention of the Philippine Sociological Society.
- Imperial, Delia A. 1972. *Some Insights on Decision-Making of Farm Families, Farm and Home Development office*, U.P. at Los Banos Vol. VI Series 3.
- Jacano, F. Landa. 1971. *Myths and Legends of the Early Filipinos*, Phoenix Press, Inc., Quezon City, Philippines.
- Meijs, Paul. 1973. *An Evaluation Research of the Philippine Rural Reconstruction Movements' Barrio Development Program in Laguna*, Asian Social Institute, Manila, Philippines.
- Park, Robert Ezra. 1976. *Race and Culture*. the Free Press of Glence, London, England.
- Rivera, Fermina T. 1976. *Production and Consumption Behavior of Farmer-Cultivator Households in Six Nueva Ecija Barrios*, Unpublished Ph. D. Dissertation U.P. at Los Banos, College, Laguna, Philippines.

เบ็งอรรค

1. Teodoro A. Agoncillo *et al.*, "History of the Filipino People," R.P. Garcia Publishing Co., Quezon City. 1973. pp. 79-229.
2. *Ibid.*, pp. 247-497.
3. Rebert Ezra Park "Race and Culture" the Free Press of Clencee, London, 1964 pp. 204-220
4. Gelia T. Castillo, *et al.*, "Concepts of Nuclear" and Extended Family. : An Exploration of Empirical References," in International Journal of Comparative Sociology, Vol. 9 No. 1, March 1968, pp 1-35.
5. Nena Eslao, "The Development Cycle of the Filipino Household in Urban Setting." Paper presented at the Third Annual Convention of the Philippine Sociological Society, May 23, 1966.
6. Gelia T. Castillo, "Beyond Manila : Philippine Rural Problems in Perspective" University of the Philippines at Los Banos, College, Laguna, December 1977. p. 374
7. Nena Eslao, *op. cit.*
8. Gelia T. Castillo, *op. cit.*, 1977. pp. 397-398.
9. Alvin L. Bertrand, "Basic Sociology : An Introduction to Theory and Method," Meredith Publishing Company, 1978. p., 310.
10. Anacleto C. Daldulao "Kaingeros" Perceptions of and Attitudes Towards Forest Conservation in Mt. Makiling, Laguna, Philippines," Unpublished Ph. D. Dissertation U.P. at Los Banos, College, Laguna, Philippines. 1975.
11. Delia A. Imperial, "Some Insights on Decision Making of Farm Families," Farm and House Development Office U.P. at Los Bancs, Vol. VI Series 3. 1972.
12. F. Landa Gacno, "Myths and Vegonds of the Early Filipinos" Phoenix Press, Inc., Quezon City, Philippines. 1971. pp. 14-16.